

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำเป็นทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีพของมนุษย์อย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะผ่านทางตรงและทางอ้อม มนุษย์จึงมักตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแหล่งน้ำ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันมักตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมแม่น้ำมาแต่อดีต ชุมชนริมน้ำจึงกลายเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ราบลุ่มภาคกลาง

ชุมชนเมืองนครสวรรค์ก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ริมน้ำ มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะการที่มีสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำปิงและแม่น้ำน่าน กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของประเทศ จากทำเลที่ตั้งที่เป็นจุดบรรจบกันของแม่น้ำสายหลัก ซึ่งถือว่าเป็นเส้นทางน้ำที่สำคัญของประเทศและเป็นรูปแบบการคมนาคมที่สำคัญ ทำให้ชุมชนเมืองนครสวรรค์มีความสำคัญในการเป็นจุดศูนย์กลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทต่างๆ ทั้งของท้องถิ่น ภาคเหนือตอนบนและภาคกลาง เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ บทบาทความสำคัญของชุมชนเริ่มเด่นชัดมากขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นระยะที่คนจีนอพยพเข้าสู่ประเทศไทย และคนจีนเป็นกลุ่มชนหลักที่ทำให้บทบาททางเศรษฐกิจการค้าของชุมชนเจริญขึ้นเป็นอย่างมาก

จากทำเลที่ตั้งของชุมชนเมืองนครสวรรค์ซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางของภาคเหนือและภาคกลางและมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางการค้าระหว่างภาคเหนือและภาคกลางจึงเป็นที่ที่มีพ่อค้ามาชุมนุมกันมากมาย ซึ่งสินค้าที่สำคัญคือ ข้าวและไม้สัก กิจการค้าขายส่งออกสินค้าทั้งสองประเภทนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนเมืองนครสวรรค์มีบทบาทสำคัญในการเป็นเมืองการค้าและการบริการจนถึงปัจจุบัน โดยพ่อค้าข้าวส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน ในขณะที่พ่อค้าไม้จะเป็นชาวตะวันตก ชุมชนเมืองนครสวรรค์ได้ชื่อว่าเป็นตลาดซื้อขายไม้ซุงที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ มีนักเลงล่องแพซุงคุ่มไม้มาจากทางภาคเหนือและมาจอดให้นายห้างเลือกซื้อและตกลงราคากัน ซึ่งไม้เหล่านี้จะส่งออกไปต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

นอกจากจะเป็นศูนย์กลางการขายไม้ซุงที่ใหญ่ที่สุดในประเทศแล้ว ชุมชนเมืองนครสวรรค์ยังมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวและสินค้าอุปโภคและบริโภคอีกด้วย โดยมีชาวจีนเป็นพ่อค้าคนกลางนำสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องใช้ในครัวเรือน สินค้าจากต่างประเทศ หรือจากพระนครล่องเรือไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาไปจอดอยู่ที่ชุมชน และขณะเดียวกันก็มีพ่อค้าชาวจีนรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจำพวกข้าว พืชไร่ ของป่า ของพื้นเมือง จากจังหวัดทางภาคเหนือล่องเรือและแพลง

มาตามแม่น้ำปิงและแม่น้ำน่าน โดยพ่อค้าจีนจะจอดเรือแพอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขายและการขนส่งสินค้ากลับลงมาพระนคร

จากการที่ชุมชนเมืองนครสวรรค์เป็นศูนย์กลางทางการค้าและการคมนาคมของภาคเหนือและภาคกลาง จึงทำให้ชุมชนมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของพ่อค้าไม้และพ่อค้าข้าว บริเวณริมน้ำจะมีบรรยากาศคึกคัก มีโรงแรม โรงน้ำชา ตลาดโต้รุ่ง ตั้งเรียงรายกันอยู่ มีการสร้างอาคาร และมีการเรียกชื่อตามลักษณะอาคาร เช่น โรงแรมตึกแดง โรงแรมตึกขาว โรงแรมตึกเหลือง เป็นต้น ชีวิตในยามค่ำคืนมีความคึกคัก ตลาดโต้รุ่งก็มีการขายอาหารกันจนถึงสองยาม

แต่หลังจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเริ่มเข้ามาสู่ประเทศไทย มีการสร้างเส้นทางรถไฟขึ้น และได้เปิดดำเนินการในปี พ.ศ. 2442 การขนส่งสินค้าได้เปลี่ยนจากการขนส่งทางน้ำมาเป็นการขนส่งทางรถไฟ ส่งผลให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาค้าขายมากขึ้น พ่อค้าชาวจีนที่เคยอาศัยอยู่ในเรือนแพก็เริ่มตั้งถิ่นฐานจับจองที่ดินตั้งร้านค้าเป็นหลักแหล่งขึ้น และเมื่อมีการสร้างทางหลวงแผ่นดินสายเหนือและสะพานแล้วเสร็จ เปิดการคมนาคมทางรถยนต์ได้ เมื่อ พ.ศ. 2493 ถือว่าเป็นปีเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชนเมืองนครสวรรค์เป็นอย่างมาก การคมนาคมทางรถยนต์เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ผู้คนจึงหันมาใช้บริการคมนาคมทางรถยนต์ เปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากเรือนแพ ริมน้ำ มาเป็นหันหน้าเข้าสู่ถนน การที่คมนาคมขนส่งทางรถยนต์เข้ามามีบทบาทในการเจริญเติบโตของเมืองทำให้การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจากเดิมอยู่ตามแนวยาวของริมฝั่งแม่น้ำกลับกลายเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนน การขยายตัวของเมืองซึ่งเคยขยายไปตามแนวยาวลำน้ำก็ได้เปลี่ยนไปโดยมีการขยายตัวไปตามสองฟากฝั่งถนน จากเคยเป็นเมืองที่หันหน้าสู่น้ำเป็นเมืองที่หันหน้าเข้าสู่ถนน ส่งผลให้จุดศูนย์กลางเพียงแห่งเดียวของเมืองค่อยๆ ลดบทบาทและความสำคัญลงไป เพราะเมืองเริ่มขยายตัวออกจากจุดศูนย์กลางของเมืองไปตามแนวสองฟากฝั่งถนนสายหลัก ชุมชนเดิมที่อยู่ริมน้ำและเคยมีความเจริญมาก่อนก็เริ่มเสื่อมโทรมลงเรื่อยๆ บางแห่งก็เริ่มกลับกลายเป็นที่รกร้าง เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา พื้นที่ริมน้ำกลายเป็นพื้นที่ด้านในที่ขาดการเข้าถึงที่สะดวก เป็นบริเวณปลายสุดของถนน มิใช่เป็นทางสัญจรของชุมชนอีกต่อไป การใช้สอยของพื้นที่น้อยลง พื้นที่บางส่วนไม่มีการใช้ประโยชน์ ไม่มีการพัฒนา ถูกทิ้งรกร้าง ในบางส่วนมีการใช้พื้นที่ในการดูทรายส่งผลให้มีการพังทลายของดินริมตลิ่งเนื่องมาจากการดูทรายมากเกินไป มีการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนโดยเฉพาะด้านตลาด บางแห่งไม่มีการใช้ประโยชน์ปล่อยให้เพียงตลิ่งที่มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมรกชัฏ ซึ่งถ้าปล่อยให้พื้นที่ริมน้ำมีลักษณะเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ จะเป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ปล่อยให้พื้นที่ที่มีคุณค่าของชุมชน กลายเป็นพื้นที่ที่ด้อยคุณค่าและเป็นจุดเสื่อมโทรมของเมืองไป เนื่องจากพื้นที่ริมน้ำจะเป็นบริเวณที่มีทัศนียภาพที่สวยงามมาก และน่าจะพัฒนาเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงควรที่จะได้มีการปรับปรุงให้พื้นที่กลับมามีชีวิตชีวา มีการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าและมีคุณค่ามากที่สุด

1.2 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ริมฝั่งน้ำสองฟากฝั่งแม่น้ำในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์เป็นระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร โดยพื้นที่ศึกษามีความกว้างตั้งแต่ริมฝั่งแม่น้ำไปจนจรดกับถนนสายแรกที่เลียบบริเวณแม่น้ำ โดยมีรายละเอียดการศึกษา ด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตั้งแต่บริเวณเกาะตาเทพเลียบบริเวณมาตามถนนโกสีย์จนถึงจุดเชื่อมต่อกับถนนสวรรค่วิถี ลงมาทางด้านทิศใต้ตามแนวถนนสวรรค่วิถีจนถึงจุดตัดระหว่างถนนพหลโยธินกับถนนสวรรค่วิถีมาตามถนนโกสีย์ได้จนถึงหน้าศาลากลางจังหวัดแล้วเลาะเลียบบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาไปจนถึงสุดเขตเทศบาล ที่หน้าวัดศรีสุวรรณและด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงด้านเกาะยมบริเวณวัดคลองคางลงมาจนถึงปลายเกาะยม แล้วเลาะเลียบบริเวณแม่น้ำน่านจนสุดเขตเทศบาล ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านเริ่มตั้งแต่บริเวณสถานีรถไฟปากน้ำโพ เลียบบริเวณมาตามริมแม่น้ำจนบรรจบกับแม่น้ำปิง และเลาะเลียบบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาจนสุดเขตเทศบาล

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของชุมชนริมน้ำของเมืองนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาปัญหาและสภาพการใช้ที่ดินริมน้ำของเมืองนครสวรรค์ในปัจจุบัน
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมแม่น้ำเมืองนครสวรรค์

1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงการพัฒนาเมืองนครสวรรค์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ออกสำรวจการใช้ที่ดินปัจจุบันของพื้นที่ศึกษาและสอบถามผู้คนในท้องถิ่นเพื่อทราบความต้องการในการใช้พื้นที่ริมน้ำของเมืองนครสวรรค์
4. วิเคราะห์ข้อมูลจากที่ได้ศึกษามาแล้วทั้ง 3 ข้อ
5. สรุปผลการวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำเมืองนครสวรรค์

1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสารและสถิติจากหน่วยงานต่างๆ
 - กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
 - สำนักพัฒนาเมือง กระทรวงมหาดไทย

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- เทศบาลเมืองนครสวรรค์
- สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคที่ 1

2. แผนที่

- แผนที่ภูมิประเทศ จากกรมแผนที่ทหาร
- แผนที่ผังเมืองรวมนครสวรรค์ จากกรมการผังเมือง

3. ภาพถ่ายทางอากาศ จากกรมแผนที่ทหาร

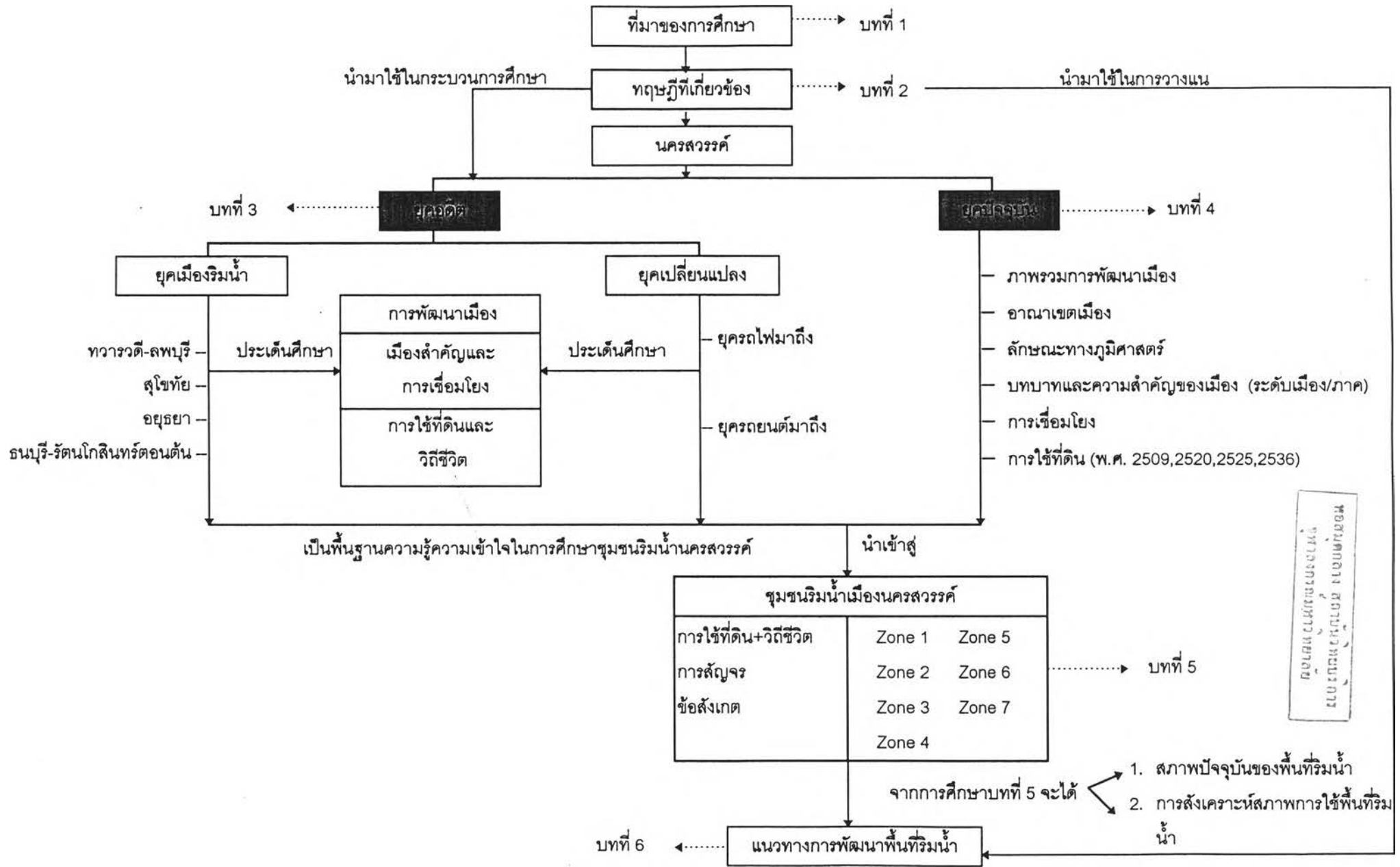
4. ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม

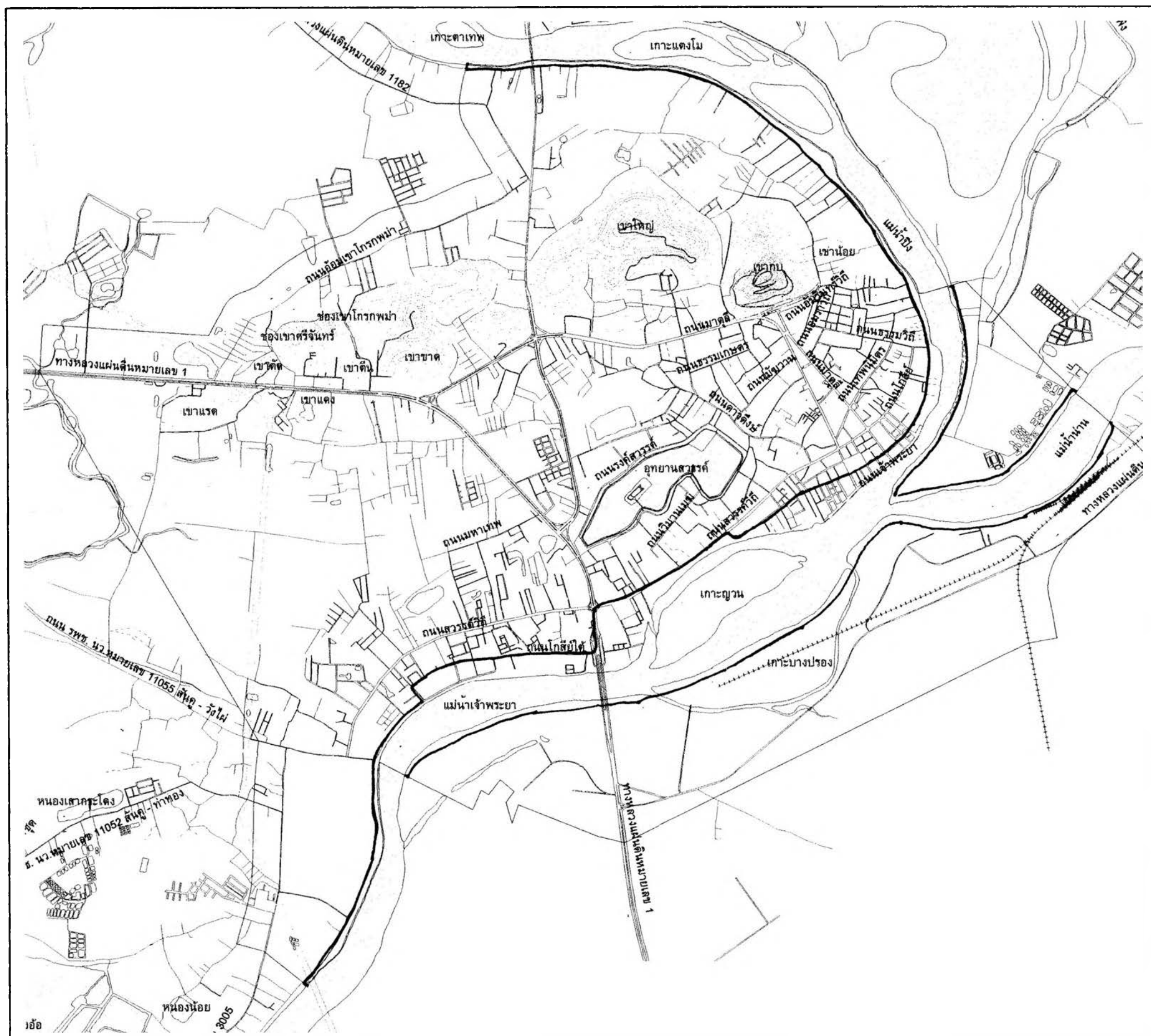
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงใช้ที่ดินของพื้นที่ริมน้ำของชุมชนเมืองนครสวรรค์
2. ทราบถึงแนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำของพื้นที่ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่นและสภาพปัจจุบันของพื้นที่
3. ผลที่ได้จากการศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำของเมืองอื่นๆ ได้

1.7 ข้อตกลงร่วมกันในการศึกษา

เนื่องจากเมืองนครสวรรค์เป็นเมืองที่มีการตั้งถิ่นฐานริมน้ำมาเป็นเวลานาน และมีประวัติความเป็นมาที่เชื่อมโยงกับเมืองตลอดจนอาณาจักรต่างๆ มากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการทำความเข้าใจบทบาทของเมืองริมน้ำในปัจจุบัน จึงมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับข้อมูลในอดีตทั้งเชิงลึกและเชิงกว้าง การนำเข้าสู่การศึกษา จึงต้องแบ่งเมืองออกเป็น 2 ยุคใหญ่ๆ โดยในแต่ละยุคจะมีประเด็นการศึกษาร่วมกัน ที่บ่งชี้ถึงจุดเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่สำคัญของเมือง ซึ่งจะเป็นฐานความเข้าใจในการวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ดังนั้น การนำเข้าสู่การศึกษาจึงเสนอให้เป็นไปตามโครงสร้างดังนี้

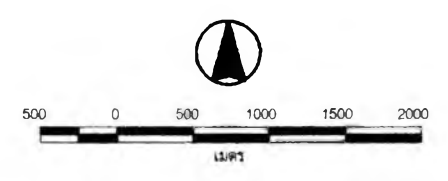

แผนที่ 1.1 แสดงพื้นที่ศึกษา

คำอธิบายสัญลักษณ์
 □ พื้นที่ศึกษา

แนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมหน้าเมืองนครสวรรค์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย